

Zdenka Kresnik

PRIZADEVANJA ORMOŽANOV ZA LEPŠE IN VARNEJŠE MESTO MED LETI 1918 IN 1941

Članek obravnava prizadevanja prebivalcev Ormoža za lepše in varnejše mesto, ki je bilo leta 1931 uvrščeno med klimatične kraje, leta 1936 pa razglašeno za turistični kraj. Predstavi nam dejavnost olepševalnega društva in skrb Ormožanov za boljši izgled mesta, ki naj bi vanj privabil čim večje število tujcev.

1. Uvod

V letih po koncu prve svetovne vojne je po podatkih ljudskega štetja iz leta 1921 v Ormožu živelo 1006 prebivalcev. Od teh je bilo 471 moških in 535 žensk¹. Deset let kasneje, torej leta 1931, se je njihovo število zelo malo povečalo. Podatki, zbrani pri ljudskem štetju leta 1931 namreč kažejo, da je takrat v mestu ob Dravi živelo 1146 ljudi. Od teh je bilo 584 moških in 692 žensk.²

Med omenjenim prebivalstvom je v letih med obema svetovnima vojnama postopoma naraščala skrb za čim lepši izgled njihovega mesta, ki je bilo leta 1931 uvrščeno med klimatične kraje³ (torej med kraje z ugodnimi klimatskimi razmerami). Z odločbo ministrstva trgovine in industrije pa je bil Ormož 22. decembra 1936 proglašen tudi za turistični kraj v ožjem pomenu.⁴ Poleg tega je med meščani Ormoža v obravnavanem obdobju postopno naraščala uporaba avtomobilov. Ceste pa še zdaleč niso bile ustrezno urejene, saj so bile prašne in blatne. Najslabše je bila urejena državna cesta skozi mesto, saj ni imela trdne podlage.

Vse to je ormoške meščane vzpodbudilo k prizadevanjem po lepši podobi mesta, ki naj bi vanj privabila čim večje število tujcev. Med temi prizadevanji naj izpostavimo razširitev in modernizacijo državne ceste skozi Ormož, uvajanje

cestnoprometnih in higienskih predpisov ter skrb takratnih policijskih uslužbencev za red, varnost in lepoto v mestu.

Poleg tega je bilo v Ormožu ustanovljeno tudi posebno društvo, katerega naloga je bila ravno skrb za lepoto mesta.

2. Olepševalno društvo

Olepševalno društvo je bila zunaj občinskega odbora obstoječa ustanova, ki je skrbela za lepoto mesta. Njen namen je bil:

- negovati cvetlične nasade v parku in skrbeti, da so bile v njem klopi;
- skrbeti, da so bile ulice čiste;
- paziti, da so bile poti, trate in sprehajališča primerno oskrbovane;
- skrbeti za vse, kar je delalo zunanost mesta čim lepšo in prijetnejšo.⁵

Vse to je društvo dosegalo s prostovoljnimi prispevki in podporo občine ter zasebnikov.

Tako je na primer omenjeno društvo na podlagi sklepa svoje seje, ki je potekala 12. marca 1926, zahtevalo od občinskega sveta, da naj bi se le-ta z vsemi razpoložljivimi sredstvi zavzel za varstvo mestnega parka pri cerkvi. Sosedom in lastnikom kokoši naj bi se zagrozilo z velikimi denarnimi kaznimi, če svojih kokoši ne bi zapirali v ograje. Prav tako so zahtevali, da se občinskega redarja opozori, naj bi le-ta preprečeval skakanje otrok po nasadih in tratah. Posebno nadzorovanje naj bi bilo potrebno v popoldanskih urah.⁶

Zanimanje za omenjeno društvo je sčasoma splahnelo in maja 1927 je razpadlo. Pozneje se je v občinskem odboru osnoval olepševalni odsek, ki je opravljal posle razpadlega društva z denarnimi sredstvi iz občinskega proračuna.

Leta 1936 je bilo olepševalno društvo ponovno

¹ Ljubica Šuligoj, Ormoški Nemci med obema vojnama. V: Ormož skozi stoletja III., Ormož, 1988, str. 214.

² Zgodovinski arhiv Ptuj (dalje:ZAP), fond: Mestna občina Ormož (dalje: MOO), škatla št. 13, ovoj št. 48, Sumarni pregledi, zapisniki in poročila o ljudskem štetju 1931.

³ ZAP, fond: MOO, škatla št. 19, ovoj št. 77, Železniški, cestni in poštni promet (1875–1940).

⁴ ZAP, fond: MOO, škatla št. 23, ovoj št. 85, Gradbene zadeve 1935–1939.

⁵ ZAP, Rokopisna zbirka, R–70, Kronika mesta Ormoža, str. 41.

⁶ ZAP, fond: MOO, škatla št. 27, ovoj št. 99, Zapisniki sej s prilogami – 1926.

ustanovljeno. Na obrežju reke Drave od Denkovega mostu navzgor, kjer je bil dostop do Drave lažji in so se ljudje tam lažje kopali, je za kopalce postavilo lesene utice in napravilo cementno stopnišče za dohod v vodo. Direkcija državnih železnic v Ljubljani je namreč Občini Ormož podelila dovoljenje za uporabo dela železniškega ozemlja proge Pragersko–Kotoriba za kopalnišče ob Dravi. Kopalci na tem mestu niso smeli izdelati umetnih skakališč in zatonov za lovljenje rib iz obrežnega kamenja. Po končani kopalni sezoni pa so morali stopnice in kopalniščne kabine odstraniti.⁷

Ko je bil Ormož leta 1936 razglašen za turistični kraj, je olepševalno društvo pomagalo občini z nasveti za javno razsvetljavo mesta in pri urejanju cest. Izdatki za olepševanje mesta so v proračunskem letu 1935/38 znašali 16.680 dinarjev, v letu 1936/37 pa 14.495 dinarjev.⁸

3. Nekaj dejavnosti meščanov za izboljšanje izgleda mesta

Meščani Ormoža so v obravnavanem obdobju izvedli kar nekaj posegov, katerih namen je bil polepšanje mesta. Tako je leta 1929 Julij Žiger, slaščičar v Ormožu, odstranil plot pri svoji hiši številka 16 (danes Ptujška cesta 5) in postavil v ravni črti z Majeričevo hišo zid in vrata za uvoz. Zaradi tega je na cestni strani ostalo 18 m² njegovega zemljišča. Ker je občina imela od tega zemljišča korist ob sejmskih dnevih, jo je Julij Žiger prosil za odškodnino, ki so mu jo potem tudi izplačali v znesku 200 dinarjev.⁹

V izboljšanje izgleda mesta je bil usmerjen tudi sklep mestnega občinskega odbora v Ormožu, ki je na svoji seji 19. novembra 1929 sklenil, da se del državne ceste ob cerkvi in mestnem parku od Mestne hranilnice (danes Vrazova 1) do lekarne (danes Skolibrova 19) razširi. To delo ni bilo samo potrebno, pač pa bi bilo tudi v okras cerkve in njene okolice. Podpisano županstvo je zato prosilo župnijski urad za brezplačno odstopitev potrebnega zemljišča za razširitev ceste. Križniški priorat v Ljubljani je 24. julija 1930 župnemu uradu v Ormožu dovolil brezplačen odstop cerkvenega zemljišča – 80 m² – mestni občini od stavbne parcele številka 44, katastrska občina Ormož, za razširitev ceste. Izdelavo opornega zidu in ograje ob državni cesti pri cerkvi in

parku je mestni gospodarski in cestni odsek poveril Marku Štuhecju, zidarskemu mojstru v Ormožu. Oporni zid in betonska ograja sta bila narejena novembra 1930. Istočasno so tam sezidali tudi betonske stopnice in obnovili kanalizacijo. Z novo ograjo se je tako župna cerkev vidno ločila od ostale okolice. Tedanji župnik Ciril Lekšal pa je oznanil, da je na cerkvenih tleh prepovedano vsakršno trženje in kupčevanje.¹⁰

Dr. Otmar Majerič je v začetku leta 1933 z namenom polepšanja okolja v bližini svojega sanatorija (danes Žigrova ulica) zaprosil Ormoško mestno občino za podelitev dovoljenja uporabljanja občinske ceste med hišami, številke 57, 58, 59, 61 in 62, za postavljanje miz, stolov, klopi in lepoticnega drevja in grmovja.¹¹

Mestna občina Ormož mu je to dovoljenje podelila, sam pa se je moral zavezati:

- da bo vsako leto do 31. januarja plačal priznavalnino za uporabljeno cesto po 10 dinarjev;
- da si ceste nikoli in nikdar ne bo lastil, ker je cela cesta, od zidu na eni strani do zidu na drugi strani, last občine;
- da nikomur in nikdar ne bo branil hoditi in voziti po tej cesti ter ne bo ceste zapiral s pregradami ali podobnim;
- da ne bo branil prometa po cesti ali ga kakor koli oviral;
- da bo v vsakem primeru odstranil mize, stole in drugo, da bo mogoče peljati s praznim ali naloženim vozom mimo;
- da ima Občina zmeraj pravico preklicati to dovoljenje;
- da bo za vsako morebitno delo na tej cesti zaprosil za dovoljenje Občino Ormož;
- da se odreče vsaki odškodnini, ki bi nastala na njegovih cvetličnih ali olepševalnih napravah zaradi preurejanja, popravila ceste ali kanalizacije na njej.¹²

Postavljanje stolov, klopi, miz in okrasnega grmovja je imelo namen zakriti stare zidove in plotove ter olepšati okolico. Občinska cesta se je v ta namen uporabljala zgolj v poletnem času, v dobi sezone.

Zaradi lepšega izgleda mesta so Ormožani postavili leta 1935 na trgu – okoli Marijinega spomenika –

⁷ ZAP, fond: MOO, škatla št. 18, ovoj št. 75, Občinsko kopalnišče ob Dravi.

⁸ ZAP, Rokopisna zbirka, R-70, Kronika mesta Ormoža, str. 42.

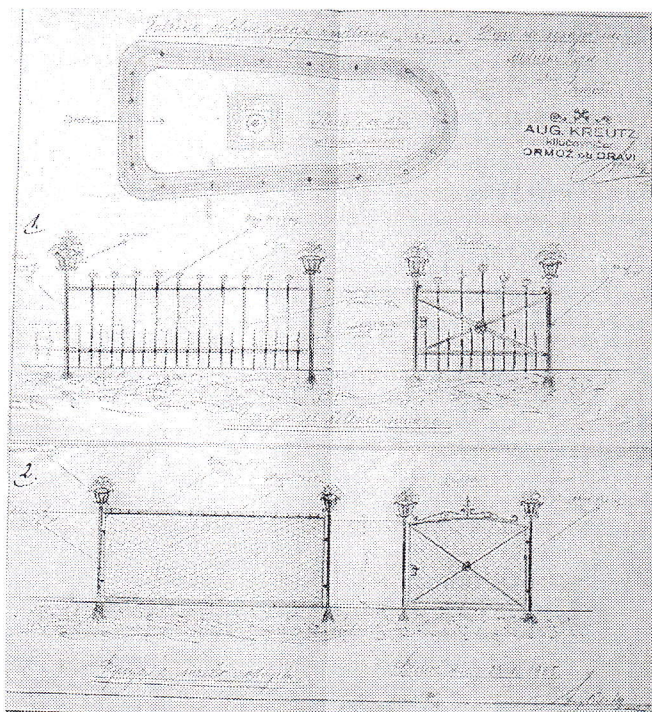
⁹ ZAP, fond: MOO, škatla št. 28, ovoj št. 102, Zapisniki sej s prilogami – 1929.

¹⁰ ZAP, fond: MOO, škatla št. 19, ovoj št. 77(4).

¹¹ ZAP, fond: MOO, škatla št. 19, ovoj št. 77, Železniški, cestni in poštni promet (1875–1940).

¹² Prav tam.

lepo, romantično ograjo iz kovanega železa s posebnimi nosilci za cvetlične lončke. Postavili so tudi ograjo okoli kapelice pri gostilni Kletarskega društva (danes Ptujška cesta 16). Postavitev je zahtevalo Olepševalno društvo Ormož.¹³

Skica za novo ograjo na Glavnem trgu v Ormožu (okoli Marijinega spomenika) iz leta 1935.
ZAP, fond: MOO, škatla št. 23, ovoj št. 85(6).

3. 1 Modernizacija državne ceste

Na občinski seji, ki je potekala 18. marca 1937, so sklenili, da je za pospeševanje turizma v mestu najpomembnejša ureditev cest, ki naj bi bile brez prahu in blata. Najslabše je bila urejena državna cesta skozi mesto, ki ni imela trdne podlage. Na že omenjeni seji so tako sklenili, da bi cesto morali izravnati, utrditi, tlakovati ali asfaltirati, v skrajnem primeru pa posipati z lomljencem in dobro povaljati ter prepojiti z oljem. Da bi bila cesta trajno in dobro urejena, bi bila potrebna tudi njena razširitev med hišami posestnikov. Hkrati bi se morala preurediti tudi javna kanalizacija.¹⁴

Tako se je leta 1937 začela modernizacija državne ceste številka 17, kot se je takrat imenovala. Meščani so jo imenovali tudi 'velika' ali državna cesta. Potekala je iz Maribora skozi Ormož v km 46–48 proti Čakovcu. Med hišama s hišnimi številkami 50 in 53,

kjer so bila nekoč gornja ali ptujška mestna vrata, je bila cesta široka samo štiri metre. Hiša s hišno številko 50, ki je bila last usnarja Otona Kralja, je namreč z enim vogalom stalno ovirala promet. Ko jo je občina odkupila za 35.000 din, so jo porušili in pričeli z deli na cesti.¹⁵

Istočasno z modernizacijo ceste je občina preuredila tudi javno kanalizacijo od mosta pri vili dr. Ariberta Brodarja (ob današnji Ptujški cesti) do poslopja mestne hranilnice (današnja Vrazova ulica 1). Ko je bil položen glavni kanal kanalizacije, so hišni lastniki speljali vanj odtočne kanale od svojih hiš na lastne stroške. Na hišah so morali namestiti tudi strešne žlebove. V sklopu modernizacije so ob cesti uredili tudi pločnike, ali kot so jih takrat imenovali, "trotoarje". Dela pa v dogovorjenem roku niso bila dokončana, tako da je bilo še v pozni jeseni vse razkopano in blatno, kar je med prebivalstvom povzročalo veliko nezadovoljstvo.¹⁶

Ko so bila dela na državni cesti skozi Ormož končana, jo je bilo treba redno in dobro škropiti. Pri delu je bil namreč kot vrhnja plast uporabljen dravski pesek, ki je povzročal veliko prašnost. Zato je bilo treba omenjeno cesto dnevno pometati. V poletnem času jo je vsak dan zgodaj zjutraj pometel Andrej Jaušovec za odškodnino 5 dinarjev.¹⁷

V letu 1938 so bili podani pogoji za oddajo voženj za škropljenje cest v mestu, obsegali so naslednje določbe:

- voznik, ki je prevzel škropljenje cest, je moral imeti na voljo par močnih konjev in črpalko za polnjenje sode, delavca za črpanje je dala občina;
- dnevno je moral voznik zapeljati dvajset polnih sodov, če pa je bil sod napolnjen pri cisterni v mestu, pa tudi več;
- vožnja je potekala od sedme do enajste ure dopoldan in od ene do šeste ure popoldan;
- škropila se je državna cesta od bolnišnice do gostilne Zabavnik (njeni prostori so bili na današnji Ljutomerski cesti), občinska cesta od Glavnega trga do gostilne Kalchbrenner (na današnji Kolodvorski) in banovinska dovozna cesta od trgovine Janežič–Kosec (na današnji Vrazovi ulici 12) do mostu na Dravi;
- škropilo se je po naročilo, voznika je bilo treba obvestiti dan prej, v primeru popoldanskega

¹³ Peter Pavel Klasinc, Gradbena dejavnost v Ormožu med obema vojnoma. V: Ormož skozi stoletja III., Ormož, 1988, str. 163.

¹⁴ ZAP, ZAP, fond: MOO, škatla št. 30, ovoj št. 115, Zapisniki sej občinskega odbora 1937.

¹⁵ ZAP, Rokopisna zbirka, Kronika mesta Ormoža, R–70, str. 39.

¹⁶ Prav tam.

¹⁷ ZAP, fond: MOO, škatla št. 30, ovoj št. 116, Zapisniki sej občinskega odbora 1938.

škropljenja pa dopoldne; naročilo je dala občinska pisarna;

- če je bil voznik zadržan, je moral na lastne stroške priskrbeti drugega; če tega ni storil, je občina najela voznika na njegov račun;
- za vsako poškodbo na vozu je jamčil voznik sam; občini jo je moral takoj prijaviti; le-ta je voz ponovno usposobila za varno vožnjo;
- voznik je moral voditi evidenco o vožnjah, plačali so mu jih ob koncu sezone; pri obračunu so mu od zaslužka odračunali 0,5 odstotka kolektivine, 2 odstotka poslovnega davka in odstotek pogodbene takse na zapisnik ter računске koleke.¹⁸

3. 2 Avtomobilski promet in uvajanje cestnoprometnih predpisov

Že opisana modernizacija cest in njihovo vzdrževanje je bilo potrebno ne samo zaradi lepšega izgleda mesta, pač pa tudi zaradi naraščajočega prometa motornih vozil. Število lastnikov avtomobilov se je povečevalo, le-ti pa so bili večinoma še bolj neizkušeni in nerodni. Za volanom so se pojavljali večinoma moški, ženske pa so bile v glavnem sopotnice.

Iz podatkov, ki so ohranjeni v Zgodovinskem arhivu na Ptuj, lahko ugotovimo, da so bili leta 1935 naslednji Ormožani ponosni lastniki sledečih vozil:

- Štefana in dr. Aribert Brodar: tatra, chevrolet;
- Elektrarna Fala: tatra;
- Jakoba in Jakob Habjanič: motocikel – B.S.A., tip L;
- Franca in Jakob Horvat: fiat;
- Mihaela in Anton Horvat: sachs;
- Martina in dr. Anton Hrovat: de soto sise;
- Franja in Franjo Kalchbrenner: fiat;
- Ludvik Kuharič: II. rav;
- Anton Majerič in Slavica Vrbnjak, roj. Majerič: studebacher;
- Prima in Martin Munda: motocikel–motosachse;
- Jakoba in Josip Nardin: chevrolet;
- Marka in Alojz Pečuh: puch;
- Kazimir Sarkozy: tatra;
- Franca in Franc Strahovnik: B.M.W.;
- Alojza in Franc Šef: puch;
- Antona in Franc Zakeršek: eikler Marke;
- Andreja in Slavko Žitnik: wanderer sachs.¹⁹

¹⁸ ZAO, fond: MOO, škatla št. 19, ovoj št. 77, Železniški, cestni in poštni promet (1875–1940).

Leta 1936 se je spisek nekoliko spremenil:

- Ludvik Kuharič: ford;
- Avgusta in Avgust Kreutz: fiat;
- Martina in Martin Munda: fiat;
- Jerneja in Fortunat Turk: 501 fiat.²⁰

Podatki so ohranjeni še za leto 1938, ko so bili evidentirani naslednji Ormožani, lastniki motornih vozil:

- Štefana in dr. Aribert Brodar: mercedes benz, opel;
- Štefana in Jožef Dogša: ford;
- Franca in Jakob Horvat: tatra;
- Martina in Anton Hrovat: opel;
- Franja in Franjo Kalchbrenner: opel;
- Avgusta in Avgust Kreutz: fiat–torino;
- Franca in Rudolf Lakner: motocikel–guben;
- dr. Otmar Majerič: adler;
- Josip Nardin: tatra 54/30;
- Martin Obran: motocikel–D.K.W.;
- Josipina Pečuh: opel;
- Prostovoljna gasilska četa: chevrolet;
- Ljubomira in Martin Skoliber: motocikel–D.K.W.;
- Zmagoslav Strucl: B.S.A.;
- Martina in Franc Šumak: chervolet;
- Štefana in Rudolf Švegl: motocikel–V.S.U.;
- Gustav Trautvetter: ford.²¹

Za potrebe vzdrževanja motornih vozil je bila 12. julija 1937 Rudolfu Laknerju, trgovcu z mešanim blagom, dovoljena postavitve prevozne bencinske črpalke družbe Shell. To dovoljenje je bilo vezano na dva pogoja, in sicer: da je smel lastnik v skladišču za bencin hraniti izključno bencin; drugi pogoj pa je zahteval, da je moral lastnik (in njegovi uslužbenci) upoštevati vse varnostne predpise. Še zlasti, da je dostop v skladišče dovoljen samo čez dan in brez kakršne koli umetne razsvetljave.²² Zgradil jo je ob svoji hiši številka 104, ki je stala na mestu današnje zelenice za avtobusno postajo.

Zaradi naraščajočega prometa v mestu in bližnji okolici je bilo treba sprejeti in uvesti tudi nekatere cestnoprometne predpise. Tako je občinski stražnik

¹⁹ ZAP, fond: MOO, škatla št. 15, ovoj št. 61, Spisek motornih vozil.

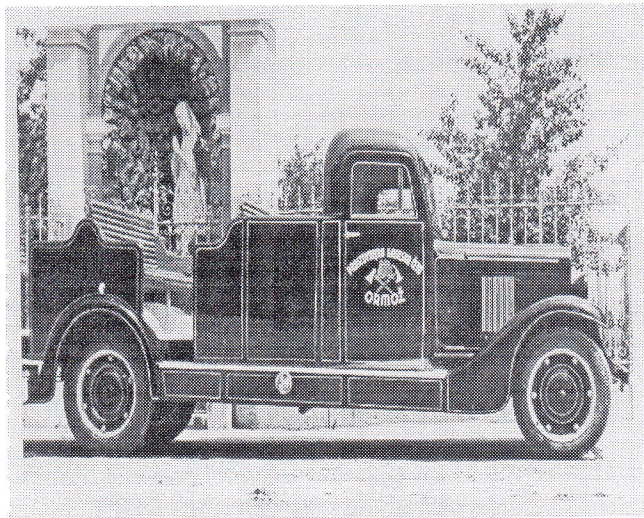
²⁰ Prav tam.

²¹ Prav tam.

²² ZAP, fond: MOO, škatla št. 18, ovoj št. 74, Obrtne zadeve od A do Ž (1924–1941).

Ivan Horvat poleti 1938 podal občinskemu odboru predlog, v katerem je predlagal:

- nabavo predpisanih znakov o vožnji z motornimi vozili;
- posebno opozorilo posestnikom o prepovedi proste gonje živine skozi mesto, ustavljanja vozil na ovinkih in krmljenja živine na cesti.²³

*Gasilski avto "Chevrolet", od leta 1936 v lasti
Prostovoljnega gasilskega društva Ormož.
Razglednica, tiskana leta 1937.
(Hrani: ZAP)*

Na seji občinskega odbora so nato sklenili, da bodo nabavili opozorilne table o hitrosti vožnje v mestu in jih namestili na vseh vhodih v mesto. Novi cestnoprometni predpisi so se razglasili pri cerkvi. Občinski stražnik pa je moral odslej prijaviti vsakogar, ki jih je kršil.

3. 3 Uvajanje higienskih predpisov

Glede na to, da je bil Ormož leta 1936 proglašen za turistično mesto, je bilo treba tudi spoštovati higienske predpise. Hišni posestniki in oskrbniki bi morali paziti na čistočo pred hišami, na pločnikih in cestah. Vendar vedno ni bilo tako. Pred trgovskimi lokali je bila namreč pogosto raztresena lasna volna, ki se je uporabljala pri pakiranju jajc. V stranskih ulicah je bila na cesti pogosto prisotna razna nesnaga (staro železo, kosti, krpe, steklo), kar so nekateri metali iz svojih dvorišč in vrtov naravnost na cesto, pred gostilnami so bili velikokrat raztreseni seno in ostanki živalske krme ter živalski odpadki. Stepanje prašnih cunj in preprog skozi okna na ulico je bil prav tako pogost pojav. Zelo neprijeten vtis pa je naredilo

dejstvo, da so bile ulice spomladi in jeseni skoraj povsem posipane s hlevskim gnojem. Posestniki se namreč pri odvažanju hlevskega gnoja niso ozirali na že večkrat razglašeno prepoved, da le-tega ne smejo trositi po ulicah.²⁴

Zaradi tega je bilo v Ormožu leta 1937 sprejetih nekaj higienskih predpisov, in sicer:

- gostilničarji so dolžni ohranjati in skrbeti za čistočo pred svojimi lokali;
- odpravi naj se postajanje in krmljenje vprežne živine kjer koli na cesti;
- na vozove naj se naklada toliko gnoja, da se ga ne raztrese;
- praznjenje gnojnic naj se opravlja samo čez noč, od sedme ure zvečer do sedme ure zjutraj;
- gnojnica se sme čez dan prevažati skozi mesto samo v hermetično zaprti posodi.²⁵

Hkrati so sklenili:

- nadzorovati tudi kolesarje in avtomobiliste zaradi prehitre vožnje ter nočno kolesarjenje brez luči;
- odpraviti pokanje z bičem pri vožnji skozi mesto;
- pisno opozoriti lastnike popadljivih psov, da morajo le-te imeti na verigi ali na zaprtem dvorišču;
- kaznovati krivce, ki razbijajo javne svetilke, poškodujejo nove in prenovljene klopi v parku;
- opozoriti lastnike, naj pazijo na perutnino, ki dela škodo in nered na nasadih v parku pri cerkvi;
- otrokom prepovedati streljanje s fračami, ker z njimi delajo škodo.²⁶

3. 4 Možje postave in njihova skrb za red, varnost ter lepoto mesta

Med leti 1918 in 1941 so v Ormožu opravljali policijsko službo ter skrbeli za red, mir in lepoto v mestu mestni stražniki ali redarji in nočni čuvaji. V navodilih za opravljanje policijske službe lahko zasledimo, da takratni policijski uslužbenec ni smel brez dovoljenja ali brez posebne službene potrebe niti začasno zapustiti kraja opravljanja službe, torej mesta Ormoža, oziroma se ni smel ukvarjati z drugim delom. Vsakomur, ki je bil v nevarnosti za življenje, telo, svobodo ali premoženje, je moral takoj nuditi pomoč in zaščito. Službo je moral opravljati zakonito in v pomembnih primerih uporabljati besede "v imenu

²³ ZAP, fond: MOO, škatla št. 30, ovoj št. 116, Zapisniki sej občinskega odbora, 1938.

²⁴ ZAP, fond: MOO, škatla št. 30, ovoj št. 115, Zapisniki sej občinskega odbora – 1937.

²⁵ Prav tam.

²⁶ Prav tam.

zakona".²⁷

Naznaniti je moral vsakogar, ki:

- se je vozil s kolesom ali vodil živino po pešpoteh, ki so spadale k mestu Ormož;
- je brez nadzora pustil svoje vozilo na cesti ali pred gostilno;
- ni vozil po desni strani ceste;
- ponoči ni imel luči na svojem vozilu, kot so določali predpisi;
- je metal na cesto kakšne predmete ali kaj razsipaval;
- je v pijanosti razgrajal po cestah in nadlegoval meščane;
- je podnevi odvažal fekalije v slabo zaprtem vozu, da so le-te onesnažile cesto in razširjale smrad;
- je prevažal gnoj in ga med vožnjo trosil po cesti;
- je iztepaval perilo, obleke, preproge in drugo skozi okna, ki so bila nameščena ob javnih cestah;
- ni počistil snega s hodnika in ni posipal pločnikov pred hišami s peskom, pepelom ali žaganjem;
- je pral perilo pri javnih vodnjakih;
- je hodil po travi v parku ali poškodoval ograje in žice;
- je pri vožnji skozi mesto pokal z bičem ali po nepotrebnem surovo trpinčil živino.²⁸

Z vso strogostjo je moral postopati proti ciganom, beračem in brezposelnim, ki so se brez dovoljenja potepali, beračili in nadlegovali mestne prebivalce. Policijski uslužbenec je moral poznati kazniva dejanja zoper državno oblast, in sicer:

- zoper javni red in mir;
- zoper življenje in telo;
- zoper občo varnost ljudi in imovine;
- zoper varnost javnega prometa z ljudmi in imovino;
- ponarejanje listin in mer;
- ponarejanje denarja;
- zoper osebno prostost in varnost;
- kršenje tujih skrivnosti;
- zoper obče zdravje;
- zoper javno moralo;
- zoper čast;
- zoper imovino;

- tatvine in utaje;
- razbojništvo in izsiljevanje;
- prikrivanje in potuhe;
- prevare in bankrotstva;
- dejanja zoper službene dolžnosti.²⁹

Skratka: moral je biti večč postopanja pri kaznivih dejanjih proti telesni varnosti in varnosti tujega imetja. Dolžnost stražarja je bila, da je v službi, brez razlikovanja oseb, uporabljal besedo "vi" in ne "ti".³⁰

Iz ohranjenih dokumentov je razvidno, da je bil prvi redar po prvi svetovni vojni Ivan Košanč. Njega je leta 1921 nasledil Mihael Štroman, ki je bil mestni stražnik do leta 1925. Ob sklenitvi službene pogodbe je imel mesečno plačo 600 kron. Le-ta pa se mu je lahko sorazmerno z občo draginjo znižala ali zvišala. Občina Ormož mu je vsako leto prepustila tudi tri klaftre drv, na voljo je imel tudi stanovanje v mestni hiši. Ob sklenitvi pogodbe se je moral zavezati, da bo svojo službo redno, povsod vestno in pošteno opravljal ter strogo varoval skrivnost svojega redarskega dela.³¹

O njegovem neposrednem nasledniku ni bilo zaslediti nobenih podatkov.

V letu 1929 je bil v službi mestnega stražnika Alojz Šafarič, ki je imel mesečno plačo 750 dinarjev, 150 dinarjev pa je dobil mesečno še kot pavšal za obleko in obutev. Mesečno je imel en dan dopusta, ki mu ga je na prošnjo določil župan. V času dopusta ni smel nositi službene obleke. V njegov delokrog so spadali vsi posli, povezani s policijsko službo v mestu. V službenem času mu ni bilo dovoljeno zahajati v gostilniške lokale in se v njih zadrževati, če za to ni bilo službene potrebe. Prav tako ni smel brez dovoljenja zapustiti teritorija mestne občine. Njegov službeni čas je skozi vse leto trajal od sedme ure zjutraj do devete ure zvečer. V primeru potrebe je moral nastopiti ob vsakem času, tudi zunaj navedenega delovnega časa. Mesečni pavšal, določen za obleko in obutev, je moral uporabiti izključno v ta namen. Posledica neupoštevanja tega določila ter nošenje strgane in umazane obleke je bil odpust iz službe.³²

Omenjeni mestni stražnik je bil 30. novembra 1929 odpuščen iz službe zaradi dokazanega postopka o vinjenem stanju v službi. Ob izstopu iz službe je

²⁹ Prav tam.

³⁰ Prav tam.

³¹ Prav tam.

³² Prav tam.

²⁷ ZAP, fond: MOO, škatla št. 5, ovoj št. 15, Personalne zadeve uslužbencev – redar, mestni stražnik.

²⁸ Prav tam.

moral tudi izprazniti stanovanje.³³

Njegov naslednik je postal Ivan Horvat, ki je službo mestnega stražnika opravljal med leti 1929 in 1941. 15. marca 1930 se je službeno zaobljubil in obljubil zvestobo kralju in domovini.

Štev. 470/1930.

=====

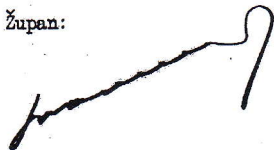
S L U Ž B E N A Z A O B L J U B A .

=====

Jaz H o r v a t Ivan, mestni redar v Ormožu
namesto prisege obljubljam, da bom kralju in domovini
zvest, da se bom držal pri poslovanju zakonov, da bom
točno opravljal dolžnosti svojega zvanja, ter vestno za-
stopal državne in samoupravne koristi.

O r m o ž, dne 15. marca 1930.

Župan:

Handwritten note:
Zaobljuba, dne
15. 3. 1930
v Ormožu
Korošič
m. r.

Službena zaobljuba Ivana Horvata, mestnega redarja v Ormožu, 15. marec 1930.

ZAP, fond: MOO, škatla št. 5, ovoj št. 15, Personalne zadeve uslužbencev – redar, mestni stražnik.

Kot mestni stražnik je imel pravico do brezplačnega stanovanja, sestavljenega iz ene sobe in kuhinje z razsvetljavo in s kurjavo. Imel je pravico do uradne obleke, ki so jo sestavljali zimska bluza, zimске hlače, letna bluza, letne hlače, par letnih in par zimskih čevljev, čepica in vsako drugo leto zimski plašč. Na leto je imel deset dni dopusta. Doba le-tega se je povečala po vsakih treh letih efektivne službe za tri dni, na največ 21 dni. Čas dopusta mu je odredil župan, temu je bil v opravljanju svoje službe tudi podrejen. Vsak teden je imel pravico do enega prostega popoldneva. Proti njemu so lahko uvedli disciplinske postopke iz naslednjih razlogov:

- če je zanemarjal svoja uradna opravila in dolžnosti;
- če je za opravljanje svojih službenih dolžnosti sprejemal od strank darove;
- če se je v zasebnem življenju vdal

lahkomiselnosti, nemoralnosti, pijančevanju ali zapravljevosti;

- če se ni podrejal ukazom predpostavljenih oseb ali jih je žalil.

Zaradi političnega in kulturnega delovanja, če je bilo le-to v skladu z obstoječimi zakoni, se proti njemu ni mogel uvesti disciplinski postopek.³⁴

Doletelo ga je lahko ustno svarilo, oster pisni ukor, znižanje temeljne plače za določen čas ali odpust iz službe.

Tudi njega so meščani Ormoža obtoževali pijančevanja. Poleg tega pa je bila proti njemu v letu 1939 vložena obtožba zaradi nedostojnega govorjenja, na podlagi katere je bil proti njemu izveden disciplinski postopek. Le-ta se je odvijal 30. avgusta 1939 na disciplinskem sodišču I. stopnje – za občinske uslužbence ptujskega sreza pri sreskem načelstvu na Ptuju. Obtožnica ga je bremenila:

- zlonamerne kritike oblastvenega ukrepa preimenovanja občin;
- širjenja verske mržnje;
- klevetanja dr. Antona Korošča s pogrevanjem notorične laži, da je pred leti nameraval pustiti Slovenijo Italiji;
- klevetanja dr. Antona Korošča z namigovanjem o dvomljivosti njegovega premoženja po 22. juliju 1930.³⁵

Sodišče je obtoženega spoznalo za krivega navedenih disciplinskih postopkov in ga kaznovalo z ukinitvijo stalnosti za dobo šestih mesecev od dne pravnomočnosti sodbe ter plačilo 130 dinarjev za kritje stroškov postopanja. Na to odločitev sodišča se je obtoženi pritožil pri Višjem disciplinskem sodišču za občinske uslužbence pri krajevni banski upravi dravske banovine, vendar pritožbi niso ugodili. Zaradi bolezni želodca je bil kasneje dodeljen v pisarniško službo.³⁶

Poleg mestnih redarjev moramo omeniti še nočne čuvaje. Iz ohranjene dokumentacije je razvidno, da sta 6. novembra 1929 za omenjeno službo prisegla Filip Izlaker in Matija Kovačič, oba iz Ormoža. Na podlagi sklepa mestnega občinskega odbora je bilo 24. novembra 1930 odrejeno, da sta se nočna čuvaja v opravljanju svoje službe menjavala, in sicer vsak mesec tako, da je eden opravljal svoj delovni čas do polnoči, drugi pa je svojo službo nastopil po dvanajsti uri ponoči. Posebej sta morala biti pozorna na

³⁴ Prav tam.

³⁵ Prav tam.

³⁶ Prav tam.

³³ Prav tam.

pojavnje vlomov in še posebej strogo sta morala nadzorovati lokale davčnega in poštne urada.³⁷

Meščani Ormoža pa z delom nočnih čuvajev niso bili vedno zadovoljni. Tako se je v letu 1929 Hedvika Rajh, gostilničarka v Ormožu, pritožila zoper nočnega čuvaja Kovačiča, češ da je bil le-ta pristranski glede upoštevanja "policijske ure" pri različnih gostilnah. Sama naj bi bila že trikrat naznanjena zaradi prekoračitve "policijske ure", medtem ko so tudi drugi gostilničarji imeli svoje gostilne odprte dlje časa, kot je to določala "policajska ura", vendar jih nočni čuvaj ni prijavil. Za omenjeno obtožbo je gostilničarka navedla tudi primer: od domačih in tujih gostov je zahtevala, da so zapustili lokal ob "policijski uri"; le-ti so nato šli v drugo gostilno in se vrnili šele ob drugi uri zjutraj – spat (omenjena je namreč imela tudi sobe za prenočevanje gostov).³⁸

Gostilničarka Hedvika Rajh je zaradi pristranskosti Matije Kovačiča v opravljanju službe nočnega čuvaja predlagala, da bi ga odpustili iz službe in bi na njegovo mesto postavili osebo, ki bi do vseh gostilničarjev postopala enako. Mestno županstvo mu je na podlagi zgornje ovadbe podalo pisni ukor in ga opozorilo, da je treba v prihodnje postopati enako do vseh gostiln in, da nobena ne sme imeti prednosti pred drugimi.³⁹

4. Sklepne misli

V letih med obema svetovnjima vojnima je torej med prebivalci Ormoža naraščala potreba po čim lepši in varnejši podobi mesta ob Dravi. Zaradi tega so opravili kar nekaj olepševalnih posegov v mestu. Ker pa je v Ormožu naraščal tudi avtomobilski promet, so izboljšali tudi cestne razmere, sprejeli nekaj cestnoprometnih in higienskih predpisov ter angažirali moške postave, ki so skrbeli za red, lepoto in varnost v mestu.

Povzetek

Po podatkih ljudskega štetja iz leta 1921 je v Ormožu živelo 1006 prebivalcev. Deset let kasneje, torej leta 1931, se je njihovo število zelo malo povečalo. Podatki, zbrani pri ljudskem štetju leta 1931 namreč kažejo, da je takrat v mestu ob Dravi živelo 1146 ljudi. Med omenjenim prebivalstvom je v letih med obema svetovnjima vojnima postopoma naraščala skrb za čim lepši izgled njihovega mesta, ki je bilo leta 1931 uvrščeno med klimatične kraje. Z odločbo

ministrstva trgovine in industrije pa je bil Ormož 22. decembra 1936 proglašen tudi za turistični kraj v ožjem pomenu. Med meščani Ormoža je v obravnavanem obdobju postopno naraščala tudi uporaba avtomobilov. Ceste pa še zdaleč niso bile ustrezno urejene, saj so bile prašne in blatne. Vse to je med Ormožani povečalo prizadevanja po lepši podobi mesta, ki naj bi vanj privabila čim večje število tujcev. Za lepoto mesta je skrbelo tudi olepševalno društvo, katerega naloga je bila skrb za vse, kar bi delalo zunanjo podobo mesta lepšo in prijetnejšo. Med prizadevanji Ormožanov po lepši in varnejši podobi mesta naj omenimo naslednje posege:

- odstranitev plota pri hiši Julija Žigra ter postavitve zidu v ravni črti z Majeričevo hišo in vrat za uvoz leta 1929;
- razširitev dela državne ceste ob cerkvi in mestnem parku od Mestne hranilnice do lekarne v letu 1930;
- uporabljanje občinske ceste v bližini Majeričevega sanatorija za postavljanje miz, stolov, klopi in lepotečnega drevja in grmovja od leta 1933 dalje;
- postavitve romantične ograje iz kovanega železa s posebnimi nosilci za cvetlične lončke okoli Marijinega spomenika na Mestnem trgu leta 1935;
- modernizacija državne ceste številka 17, ki je potekala iz Maribora skozi Ormož v km 46–48 proti Čakovcu ter preureditev javne kanalizacije od mosta pri vili dr. Ariberta Brodarja do poslopja mestne hranilnice v letu 1937;
- sprejetje higienskih predpisov v letu 1937 in cestnoprometnih predpisov v letu 1938;
- skrb mož postave za red, varnost in lepoto mesta.

Vsi ukrepi, ki smo jih do sedaj omenili, so izboljšali podobo mesta ob Dravi, življenjske razmere njegovih prebivalcev in v mesto privabili tudi večje število tujcev.

Viri

- Zgodovinski arhiv Ptuj (dalje: ZAP), fond: Mestna občina Ormož (dalje: MOO), škatla št. 5, ovoj št. 15, Personalne zadeve uslužbencev – redar, mestni stražnik.
- ZAP, fond: MOO, škatla št. 13, ovoj št. 48, Sumarni pregledi, zapisniki in poročila o ljudskem štetju 1931.
- ZAP, fond: MOO, škatla št. 15, ovoj št. 61, Spisek motornih vozil.
- ZAP, fond: MOO, škatla št. 18, ovoj št. 74, Obrtne zadeve od A do Ž (1924–1941).
- ZAP, fond: MOO, škatla št. 18, ovoj št. 75, Občinsko kopališče ob Dravi.

³⁷ Prav tam.

³⁸ ZAP, fond: MOO, škatla št. 28, ovoj št. 102, Zapisniki sej s prilogami – 1929.

³⁹ Prav tam.

- ZAP, fond: MOO, škatla št. 19, ovoj št. 77, Železniški, cestni in poštni promet (1875–1940).
- ZAP, fond: MOO, škatla št. 23, ovoj št. 85, Gradbene zadeve 1935–1939.
- ZAP, fond: MOO, škatla št. 23, ovoj št. 85(6).
- ZAP, fond: MOO, škatla št. 27, ovoj št. 99, Zapisniki sej s prilogami – 1926.
- ZAP, fond: MOO, škatla št. 28, ovoj št. 102, Zapisniki sej s prilogami – 1929.
- ZAP, fond: MOO, škatla št. 30, ovoj št. 115, Zapisniki sej občinskega odbora – 1937.

- ZAP, fond: MOO, škatla št. 30, ovoj št. 116, Zapisniki sej občinskega odbora, 1938.
- ZAP, Rokopisna zbirka, R–70, Kronika mesta Ormoža.

Literatura

- Klasinc, Peter Pavel, Gradbena dejavnost v Ormožu med obema vojnama. V: Ormož skozi stoletja III., Ormož, 1988.
- Šuligoj, Ljubica, Ormoški Nemci med obema vojnama. V: Ormož skozi stoletja III., Ormož, 1988.

Rajko Topolovec

JOŽE KERENČIČ NI BIL ZA "TAKŠEN" KOMUNIZEM!

"Vse, kar ni bilo povedano, bo šlo z menoj...," je kot zadnje zapisal v poslovilnem pismu heroj Jože Kerenčič.

Jože Kerenčič

Uvod

Ideja o idealnem življenju v mestu enakih - polisu, se je porodila že v času Platona. Dobra tri stoletja pozneje jo je znova poskusil obuditi Kristus, čeravno je bil po dva tisoč letih nadvse zaničevan prav od tistih, ki so njegovo delo nadaljevali. Takšnega - spiriantskega komunizma sicer več nimamo in tudi v svetu več nima svoje moči, pa je vendar umestno in potrebno, da privrženca te bolj ali manj utopične ideje, kamor so prav gotovo sodili tudi "Kerenčičevi njivaši"

z ormoškega območja, še razčlenimo oziroma razvrstimo, in sicer:

- a) na Kristusove privrženca te ideje o samo dobrih ljudeh;
- b) na privrženca pravičnejše oblastne in socialne porazdelitve med delovnimi množicami;
- c) na partijce, ki so komunizem potrebovali zgolj za osebno korist;
- d) na partijce, ki so idejo komunizma uporabili za prihod na oblast, in je ta nato v nedogled pripadala samo njim.

Prav iz razloga - premalo poštenih in dobrih ljudi, kot jih tudi ni bilo za časa Platona in Kristusa, je nato tvorce "novodobnega" komunizma (Lenin, Stalin, Mao, Pol Pot... in tudi naših) privedlo do vehemence: kar ne gre zlepa, mora iti zgrda.

In prav zoper uvoz "vehementnega komunizma", so se že v drugi polovici tridesetih let prejšnjega stoletja začeli upirati člani Agrarno-Akadskega kluba NJIVA, katere najvidnejši član in tudi upornik je bil naš (moj) rojak prof. Jože Kerenčič iz Jastrebcv.

* * *

V našem začetnem obdobju socializma, ki smo mu tudi rekli realsocializem, in še tudi pozneje, smo mladi in tudi stari imeli občutek, da nas zgodovino učijo tako, kot da se je ta začela šele s komunizmom oziroma z NOB. Nekaj te, od samo ene strani osvetljene zgodovine, je še poleg knjig o NOB mogoče najti v učbenikih in še kje tudi danes. Takšna razhajanja oziroma napačno prikazana zgodovinska dejstva polpreteklega časa in še "pomanjkanja volje" za popravo le-teh pri profesionalcih pa nas ljubitelje zgodovinske resnice napeljuje na to, da se tega lotimo